ISSN: 2181-1385
Scientific Journal Impact Factor (SJIF) 2021: 5.723
DOI: 10.24411/2181-1385-2021-00930

FOTOGRAFIYA SANATINI VUJUDGA KELISHI VA UNING TARIXIY AHAMIYATI

Jahongir G'opurjonovich Inoyatov
Chirchiq Davlat Pedogogika Instituti doktaranti (PhD)

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada jahon fotosurati tarixini o'rganish orqali fotosurat sohasidagi turli yillardagi o'zgarishlarni ilmiy asoslar bilan yoritib berishga qaratilgan. Maqolaning asosiy muhim vazifalari fotosurat tarixini tahliliy o'rganish orqali tarixda bo'lgan o'zgarishlarni hozirgi zamonaviy texnologiyalarning shakllanishiga ta'sir etuvchi muhim jihatlarini keng qamrovli yoritib berishdir.

Kalit so'zlar: jahon fotosurati, ilmiy asoslar, tahliliy o'rganish, ta'sir etuvchi, zamonaviy texnologiyalar.

THE EMERGENCE OF THE ART OF PHOTOGRAPHY AND ITS HISTORICAL SIGNIFICANCE

ABSTRACT

This article focuses on the scientific basis of the changes in the field of photography over the years by studying the history of world photography. The main objectives of the article are to provide a comprehensive overview of the important aspects of changes in history that influence the formation of modern technology through an analytical study of the history of photography.

Keywords: world photography, scientific foundations, analytical research, influencing, modern technologies.

KIRISH

Tarixiy hujjatlarning tahlili shuni ko'rsatib beradiki, XIX asrning birinchi yarmiga kelib, fotosurat sezilmaydigan tarzda o'zining muqobil taraqqiyot bosqichini shakllantirdi. Jahon fotosurat tarixini rivojlanishi bilan "Fotosurat sivilizatsiyasi"ga asos solindi desak mubolag'a qilmagan bo'lamiz. Bu sivilizatsiyaning o'ziga xos tomoni shundaki, fotosuratning insoniyat tarixini yoritishdagi o'ziga xos usullari va mexanizmlarni ishlab chiqishda bu davr o'ziga xos ahamiyat kasb etdi. Shuningdel agar tarix sohasidagi ilmiy tadqiqotlarda fotosuratning tarixiy voqeliklarni yoritishdagi ob'ektiv imkoniyatlarini o'rganishga alohida e'tibor berilgan bo'lsada,

ISSN: 2181-1385
Scientific Journal Impact Factor (SJIF) 2021: 5.723
DOI: 10.24411/2181-1385-2021-00930

ularda fotosurat tarixini o'rganishning nazariy asoslarga ega bo'lgan tarixiy konsepsiyalarni boytishdagi o'rni tarixshunos olimlar tomonidan yetarli darajada yoritilmagan. Buning sababi zamonaviy ijtimoiy yo'naltirilgan axborot makonida fotografiya alohida ahamiyat kasb etishi va uning har bir millat yoki elat tarixiy taraqqiyot davrlarini yoritishdagi ta'sirini o'rganishga doir ilmiy izlanishlarga kam e'tibor berilmoqda.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Zamonaviy hayotni fotosuratsiz tasavvur qilish qiyin va shu bilan birga, odam o'zini o'rab turgan vizual tasvirlar bilan to'yingan holda hayot kechiradi. Kundalik hayotimizga mahkam o'rnashgan fotosuratlar tarixiy haqiqatlarni o'z qonunlariga muvofiq ravishda ifoda etadi. 1839 yildan to hozirgi kungacha bo'lgan davrda sakkiz yoki to'qqiz avlodning hayoti, uning vizual tajribasi fotosuratlarni o'z ichiga oladi. Fotosuratlarda inson o'zini, oilasini, atrofidagi dunyoning parchalarini - qaytarib bo'lmaydigan va sezilmas shakldagi o'tmishdagi muayyan daqiqalarni ko'radi. Fotografiya amaliyotining odamlar hayotidagi o'rni tobora ortib borayotganligi sababli tashqi dunyo bilan o'zaro aloqada bo'lish tajribasi sifatida fotosuratning ahamiyati ham tobora oshib bormoqda. Shu boisdan ham ushbu maqola jahon fotosurat tarixini o'rganishga doir ilmiy yondashuvlar evolyutsiyasini turli ilmiy dalillar va tarixiy xujjatlar asosida yoritishga xizmat qilishi bilan alohida ajralib turadi.

Maqola umum qabul qilingan tarixiy metodlar-tarixiylik, qiyosiy-mantiqiy tahlil, ketma-ketlik, xolislik tamoyillari asosida yoritilgan bo'lib, unda jahon fotosurat tarixini o'rganishga doir ilmiy yondashuvlar evolyutsiyasining tarixiy va madaniy xususiyatlari ko'rsatilgan. Dunyoning taraqqiy etgan davlatlarida, xususan, real tarixiy voqeliklarning fototasviriy talqini O'zbekiston tarixi bilan bog'liq fotosurat namunalaridan samarali foydalanish borasida AQSh, Buyuk Britaniya, Germaniya, Frantsiya, Yaponiya, Xitoy va Rossiyada olib borilgan tadqiqotlar natijalari mazkur tadqiqot uchun o'ziga xos metodologik asos vazifasini o'taydi

Bugungi kunda tarixiy fotosuratlarning nazariy, uslubiy bazasini yaratish, uni barcha mavjud fotografik materiallar orasida tarixiy haqiqatni aniqlash usullari, tarixiy voqeliklarni ichki tasniflarni yaratish va ba'zi tarixiy fotosuratlarni tanqidiy tahlil qilish xususiyatlarini aniqlash dolzarb bo'lib qolmoqda. Bu esa fotosuratga olish vaqtini va texnologiyasini hisobga olgan holda tarixiy fotosuratlarni chuqur o'rganish, ularni muhim ilmiy izlanishlar uchun ishlatish imkoniyatlarini kengaytiradi.

ISSN: 2181-1385
Scientific Journal Impact Factor (SJIF) 2021: 5.723
DOI: 10.24411/2181-1385-2021-00930

MUHOKAMA VA NATIJALAR

Tarix sohasidagi ilmiy izlanishlardan ma’lum bo’ladiki, fotosurat tarixi yozishga dastlabki urinishlar uning yaratilishidan biroz vaqt o’tib amalga oshirilgan. Fotosurat kashf etilgani (u vaqtda dagerrotip) haqida axborot aynan 1839 yil 7 yanvarda Frantsiya fanlar akademiyasida rasman e’lon qilingan. Chunki shu kuni Frantsiya Fanlar akademiyasining yig’ilishida fizik Dominik François Arago kimyogar Lui Dagerning ishi to’g’risida ma’ruza qildi, natijada tasvirning izini (daguerreotip) olish usuli ishlab chiqildi. Shu kuni insoniyat fotografiya davriga qadam qo’ydi. Daguerre usuli (daguerreotip deb ataladi) kumush yodidning nurlanishiga asoslangan fotografik jarayon edi. Amalda, u kamerani obscura bilan tasvirni kumush mis plitaga proektsiyalashdan iborat bo’ladi. Oldindan yod bug’ida saqlanadigan plastinka keyingi bosqich sifatida simob bug’i bilan ishlov berilishi kerak. Shundan so’ng, rejalashtirilgan ob’ektning fotosurati olinadi.

Shu tarzda olingan tasvirlar zamonaviy fotosuratlarga emas, balki oynadagi aksga o’xshaydi. Ularning tasviri kumush va simobning o’zaro ta’siri natijasida hosil bo’lgan amalgamadan iborat, shuning uchun dagerreotip ko’pincha "xotira bilan oyna" deb nomlangan. Ko’rish paytida plastinkaning yorug’lik manbai tomon burilishiga qarab, dagerreotip ijobiy va salbiy sifatida ko’rinishi mumkin. Bu noqulaylikni keltirib chiqaradi, odatdagi otishni faqat ma’lum bir burchakdan ko’rishga imkon beradi, ammo shu bilan birga tasvir haqiqati xayoliyligini yaratadi. Daguerreotiplarning reproduksiyalari ularning tashqi qiyofasini ko’rsatmasdan, ularning tasviri haqida faqat umumiy tasavvur beradi.

XIX asrning ikkinchi yarmida fotosuratning asosiy va muhim jihati sifatida uning voqelikni bevosita va xolis qayta yaratish qobiliyati bilan alohida ajralib turgan. Fotosurat avvalo tarixiy hujjat, daliliy ashyo sanalgan. Shu boisdan ham fotosurat tarixining dastlabki o’n yili “ilmiy, jamoaviy hatto shaxsiy taraqqiyot boshqaruv va aqliy faoliyatning barcha jabhalarida tobora vizuallashib borayotgan axborotga bog’liq bo’lib borayotgan” bir davrga to’g’ri keldi.

Fotosuratning asosiy roli vizual axborotni tarixiylik kontekstida dalillash, o’tmishni chuqur o’rganish va tizimlashtirishga imkon beruvchi tarixiy voqelikning katalogini yaratishdan iborat bo’lgan. Mazkur davrda fotosurat asosan fan, jamiyat va boshqaruv tizimi rivojiga xizmat qiluvchi texnologik kashfiyot sifatida qabul qilingan. Ehtimol shu sababli ham XX asr boshidan to 1930 yilgacha fotosurat tarixi asosan texnologiya tarixi pozitsiyasidan turib baholangan. XIX asr oxirlariga kelib fotosurat alohida san’at turi sifatida e’tirof etila boshlandi. Bu davrga kelib fotosuratning tijoriy shakllari ommalashib ketgan ham edi.

ISSN: 2181-1385
Scientific Journal Impact Factor (SJIF) 2021: 5.723
DOI: 10.24411/2181-1385-2021-00930

XX asr birinchi yarmida fotografiyalar bo'yicha tarixiy nashrlar alohida fotograf yoki fotografiyani erkin mushohadasiga (ko'pincha kinematograf bilan bog'liq) bag'ishlangan. XX asr ikkinchi yarmi fotografiya tarixi tadqiqi metodologiyasida jiddiy o'zgarishlar davri bo'ldi, sababi, birinchidan, fotografiyalarni o'rganishning institutsionallashuvi boshlanishi, ikkinchidan esa madaniyat paradigmalarini umuman o'rganishning o'zgarishi, xususan uning hodisalaridan biri bo'lgan fotografiyalarni ham aks ettirdi. Fotografiya tarixini o'rganishdagi institutsionallashuv Ikkinchi jahon urushi tugagandan keyin boshlandi. Asta sekin ta'lim tizimi, muzeylashtirish, eksponatlashtirish, fotografiyalar tarixini o'rganish bo'yicha yangi fanlar tizimi yuzaga keldi.

1947 yilda AQShning Nyu-York shtati Rochesterda ixtisoslashtirilgan fotografiya muzeyi - Xalqaro fotografiya va kino muzeyi Djordj Istman Xausga asos solindi. 1952 yilga kelib u fotografiya va uning tarixini o'rganishga bag'ishlangan o'zining jurnalini nashr qilishni boshladi.

Fotografiya tarixini yoritishda ro'y bergan o'zgarishlar sabablaridan yana biri XX asr ikkinchi yarmida gumanitar fanlar paradigmasi o'zgarishi, xususan madaniyatshunoslik sohasidagi o'zgarishlar bo'ldi. Bu ko'p jihatdan 1960 yilda madaniyatshunoslik sohasi qiziqishlarini kengaytirgan "madaniy tadqiqotlar" yo'nalishining yuzaga kelishi bilan bog'liq. Endilikda u insoniyat madaniyatining ilg'or yutuqlari bilan bir qatorda inson hayotida va inson tomonidan yaratilayotgan artefaktlar bilan shug'ullana boshlandi.

Fotografiya bilan turfa xil tasvirlar va amaliyotlar kompleksi sifatida, qaysilarda badiiylik kichik bir qismni tashkil qiladi xolos. Ikkinchidan, bu o'zgarishlar fotografiyani o'rganishda turli xil yondashuvlarni qo'llashga asos bo'ldi. Xususan, 1965 yilda Pьera Burdьe tahriri ostida chiqqan "Fotografiyaning oddiy tarixi" («Un Art Moyen») fotografiyaning ijtimoiy amaliyoti va funktsiyalarini tadqiq qilgan. Rollan Bartning 1964 yilda nashr qilingan "Obraz ritorikasi" semiologiya nuqtai nazaridan fotografiyaning tadqiq qilinishining yorqin namunasi desak yanglishmagan bo'lamiz.

XULOSA

Xullas an'anaviy fotografiya tarixi jiddiy muammolaridan Betchen bu jabhaning salmoqli qismi, bizning uyimizda, qalbimizda chuqur o'rin olgan, ammo kamdan kam holda muzey yoki akademiyadalarda uchraydigan kundalik fotografiyalarni tadqiqot predmetidan olib tashlanishida, deb biladi.

ISSN: 2181-1385
Scientific Journal Impact Factor (SJIF) 2021: 5.723
DOI: 10.24411/2181-1385-2021-00930

Fotografiyani o’rganish zamonaviy tarixshunoslik sohasidagi tadqiqotlar metodologiyasi bilan muvofiqlashtirish borasida kompleks muammolar ko’zga tashlanadi. Ularni bartaraf qilish uchun birinchi o’rinda fotografiyani o’ziga xos spetsifikasiga ega bo’lgan va o’zida turli ifodalar: obraz, ob’ekt, amaliyot, texnologiya, kommunikatsiya usulini mujassam qilgan madaniy hodisa sifatida idrok qilish talab qilinadi. Bundan tashqari albatta bu hodisaning uni shakllantiruvchi madaniy kontekstdan ayro holda mavjud bo’lmaligini undan muntazam ta’sir olishini nazarda tutish lozim.

REFERENCES

1. Раскин Н.М. Жозеф Нисефор Ньепс, Луи Жак Манде Дагерр, Вильям Генри Фокс Талбот. Л. Изд-во Наука. 1967.
2. https://eadaily.com/ru/news/2018/01/07/etot-den-v-istorii-1839-god-doklad-arago-den-izobreteniya-fotografii
3. Буринский В. Ф. Луи Дагер и Жозеф Ньепс : их жизнь и открытия в связи с историей развития фотографии. М.|Берлин Директ-Медиа 2016.
4. Мишель Фризо. Новая история фотографии = Nouvelle Histoire de la Photographie / А. Г. Наследников, А. В. Шестаков. — СПб.: Machina, 2008.